

Türkiye’de Yükseköğretime Geçiş Sürecinin Analizi: Gelişmeler, Modeller ve Uygulamalar¹

Oğuz Gürbüzürk² & Remzi Y. Kıncal³

Özet: Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yükseköğretime geçiş sürecinin analizini yapmaktır. Bu çerçevede, geçmişten günümüze seçme sınavlarının yapısı, yükseköğretim programlarına yerleştirme işlemlerinde günün koşullarına göre fiziksel kapasitenin etkin kullanılması ve eğitsel yönden yapılan düzenlemeler ve öneriler ele alınmıştır. Çalışma, betimsel modele dayalı olup, ulaşılabilen yazılı-basılı ve elektronik kaynakların incelenmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bu inceleme daha çok, yükseköğretime geçiş süreci ile ilgili uygulamaların ÖSYM’nin kurulmasıyla kurumsal hale geldiği 1970’li yıllardan günümüze şeklinde yapılmıştır. Elde edilen veriler yükseköğretime geçişte seçme sınavlarındaki değişimler, önerilen model ve uygulamalar ile günümüzde gelinen noktalar dikkate alınarak analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulardan hareketle, Türkiye’de yükseköğretime geçiş süreci ile ilgili olarak, 1970’li yıllara kadar üniversitelerin kendi öğrencilerini kendi yaptıkları sınavlarla aldıkları; 1974 yılında ÖSYM (o günkü adıyla ÜSYM)’nin merkezi sınav yoluyla seçme ve yerleştirme sorumluluğunu üstlendiği görülmektedir. Bu sınavlar kimi yıllarda tek aşamalı; kimi yıllarda ise iki aşamalı olarak uygulanmıştır. Yükseköğretime geçişte talebin çok arttığı durumlarda, fiziksel kapasitesi uygun olan üniversitelere daha fazla öğrenci alımı, ikili öğretim gibi model ve uygulamalar görülmektedir. Eğitsel yönden ise, ilköğretimle başlayan etkin bir rehberlik ve ortaöğretimde çok amaçlı programlar yoluyla gidilebilecek yükseköğretim programlarını belirleme gibi model ve uygulamalar görülmektedir. Sonuç olarak, Türkiye’de yükseköğretime geçiş sürecindeki gelişme, model ve uygulamalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, arz-talep dengesizliği olduğu sürece yeni model ve uygulama arayışı da sürecektir.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim, üniversite giriş sınavı, öğrenci seçimi

DOI: 10.29329/mjer.2018.147.3

The Analysis of The Transition Process to Higher Education: Improvements, Models and Applications

Abstract: The purpose of this study is to analyze the process of transition to higher education in Turkey. In this framework, the form of selection exams from past to present, the effective use of physical capacity in accordance with present conditions in appointment to higher education programs, the organisations and advises in terms of education were dealt. The research was based on descriptive model in which printed-pressed and electronic resources were examined. This examination was mostly done as a process where practices of transition to higher education institutionalised from 1970s where the Center of Student Selection and Appointment were established

¹ Bu çalışma birinci yazarın Prof. Dr. Remzi Y. Kıncal danışmanlığında hazırladığı “Türkiye’de Yükseköğretime Giriş Sisteminin Analizi ve Alternatif Modeller (1999)” başlıklı Doktora Tezinden üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Malatya, Türkiye.

İrtibat Yazarı: oguz.gurbuzturk@inonu.edu.tr

³ Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Erzurum, Türkiye.

to the present. The obtained data was analysed taking the changes in the exams for transition to higher education, the advised models and applications, and conditions in present time into consideration. According to the findings, it was seen that the universities selected their own students with their own exams but the Center of Student Selection and Appointment selected students by central exams in 1974. These exams were done in some years on single stage but in some years on two stages. When demands increased too much in transition to higher education, the models and applications as universities' whose physical conditions are appropriate taking more students, and double shift schooling were seen. In terms of educational aim, the models and applications as the curricula of multiple purposes and an effective guidance started with primary education were seen. As a result, when the improvements, models and applications in the process of transition to higher education in Turkey were evaluated, the need for searching new models and applications will last as long as demand and supply gap continues.

Keywords: Higher education, university entrance exam, student selection.

GİRİŞ

İnsanlığın varoluşuyla birlikte eğitim ve eğitime ihtiyacı ortaya çıkmış ve değişik biçimlerde de olsa bu ihtiyaç giderilmeye çalışılmıştır. Günümüzde de uygarlık düzeyi ne olursa olsun her toplumda süregelenmektedir.

İnsanoğlu bir taraftan hayatını kolaylaştırma yönünde çabalar sarf ederken, öte yandan da toplumdaki çocuk, genç ve yetişkinleri eğitmeye çalışmıştır. Böyle bir toplumda birey, çevresiyle etkileşimi sonucu kendisine gerekli olabilecekleri öğrenmiş ve hâlâ da öğrenmektedir. O halde öğrenmenin olduğu her durumda insan davranışlarını değiştiren bir eğitim sürecinden söz etmek mümkündür (Varış, 1998).

Eğitimi bireye özgü olarak düşündüğümüzde, toplumla birey arasındaki hak ve görevlerin tanımlanması, paylaşılması ve yerine getirilmesi, eğitim yoluyla bireylere kazandırılacak bilgi ve becerilerin hayata geçirilmesiyle paralellik gösterir. Bu bilgi ve becerileri hayata geçiren birey, hem toplum içinde belli bir yere sahip olur ve hem de toplumun devamlılığına katkıda bulunur. Bu nedenle toplumun gelişmesi, ilerlemesi ve diğer toplumlarla yarışabilmesi, eğitime verdiği önemle doğru orantılıdır. Bir toplumda çeşitli sistemler yer almakta ve her biri topluma değişik yönlerden katkıda bulunmaktadır. Diğerlerinin önemi göz ardı edilmemekle birlikte, eğitimle ilgili olarak kurulmuş sistemlerin, öteki sistemlere temel oluşturduğu için, ayrı bir önemi vardır. Zira diğer sistemlerin kurulmasında öncülük eden insan gücünü oluşturacak süreç eğitimden geçer. Uygar toplumlar, sosyal hayatını sürdürebilmek için çeşitli kurumlar oluşturmuşlar; eğitimin kurumsallaşması için de "okul"lar kurulmuştur.

Eğitimi, örgün ve yaygın olmak üzere iki ana bölüme ayırdığımızda, okul kavramı daha çok örgün eğitim kapsamına girmektedir. Örgün eğitim, Milli eğitimin amaçları doğrultusunda bireylere belli bir süre içinde planlı, programlı olarak gerekli bilgi ve becerileri kazandırma yönündeki çabaları

içerir ve tüm ülkelerde sırasıyla ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim adı verilen öğretim kademelerinden oluşur.

Eğitim sisteminin bir parçası olarak bu kademelerin, kendilerine özgü amaçlar doğrultusunda hizmet vermelerine rağmen, üzerinde birleştikleri temel nokta, kalkınmanın odak noktasını oluşturan bireyleri gerekli bilgi ve becerilerle donatmaktır. Zira kalkınmanın gerektirdiği insan gücünün nicelik ve nitelik yönlerinden karşılanması bu kademelerin ayrı ayrı değil, bir sistem bütünlüğü içinde ele alınmasına bağlıdır. Temel amaçlarındaki ortak nokta doğrultusunda birbirlerinden ayrılmaz olan bu kademelerden ilk ve ortaöğretimin önemini göz ardı etmemekle birlikte, yükseköğretimi kendisine olan yoğun talepten dolayı ayrıca ele almak gereklidir. Çünkü yükseköğretim kademesinde bir eğitimden geçmek, diğer kademelere oranla toplumda sosyo-ekonomik prestijin bir göstergesi olmasının yanında çağ nüfusunun artmasıyla birlikte yükseköğretime olan talebin de sonucu, önemli bir hedef haline gelmiştir.

Ülkemizde kısa sayılabilecek bir geçmişe sahip olan modern üniversitelerin gelişimi sürecinde, yükseköğretim, özellikle 1950'lerden itibaren giderek artan bir toplumsal taleple karşılaşmıştır. Modernleşme projesinin temel kurumsal ayaklarından biri olan üniversitenin, niteliksel gelişim kadar, toplumda oluşan yükseköğrenim talebini karşılaması da, bir yandan demokratik toplumun temel gerekleri arasında yer almakta; öte yandan da modernleşmenin toplumun çeşitli katmanlarında yaygınlaşması açısından hayati bir işlev görmektedir(TED,2005). Hızlı bir nüfus artışı ve özellikle yükseköğretim çağına gelmiş bu tür bir eğitimden yararlanma isteğinde olanların da artmasıyla, yükseköğretim pek çok eğitim sorunundan biri olmanın boyutlarını aşarak, toplumun önemli bir sorunu haline gelmiştir. Yükseköğretimde karşılaşılan sorunların doğal olarak başlangıcını yükseköğretime geçiş süreci oluşturmaktadır. Bu süreçte yaşanan sorunları yalnızca sınavlar açısından değil, çok boyutlu görmek gerekir. Yükseköğretim, daha önce de değinildiği gibi, örgün eğitim kademelerinin son basamağıdır. Önceki kademelerde ortaya çıkan sorunların sağlıklı bir çözüme kavuşturulamaması yükseköğretimi de birinci derecede etkilemektedir. Bu etki, yükseköğretime girişten başlayarak, yerine göre, yükseköğretimin bütün süreçlerine yansiyabilir. İlk ve ortaöğretimde ortaya çıkan sorunların yanı sıra, ülkemizin içinde bulunduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve politik şartlar da genelde eğitimi özelde ise yükseköğretime girişi doğrudan etkiler. Bu nedenle, yükseköğretime giriş sorunlarının dayandığı temel boyutlar, bir yandan ilk ve özellikle ortaöğretime; diğer yandan da yukarıda sözü edilen şartlara göre şekillenir. Bu temel boyutlar; sayısal sorunlar ve planlama eksikliği, ortaöğretim-yükseköğretim ilişkisi, öğrenci yetenekleri ve tercihler, tekrarlanan başvurular, adı altında ele alınabilir. Sayısal sorunlar ve planlama eksikliğinin dayanakları olarak, ülke nüfusumuzun hızlı artışı, genç nüfusun fazla olması, ilköğretimdeki okullaşma oranından büyük bir bölümünün, sağlıksız bir planlamanın da etkisiyle, yükseköğretim önünde yığılması, yükseköğretimden geçmesi gereken kitle ile ilgili olarak devlet kalkınma planlarında gerçekçi sayıların

belirlenememesi, sıralanabilir. Ortaöğretim-yükseköğretim ilişkisi açısından, ortaöğretimin amaçlarından biri yükseköğretime öğrenci yetiştirmektir. Yükseköğretimde verilen eğitim, büyük ölçüde ortaöğretimde kazanılan bilgi, beceri ve tecrübelerle dayanmaktadır. Bu nedenle, yükseköğretim aşamasına gelmiş öğrencilerin başarıları, ortaöğretim kurumlarındaki eğitimin niteliğine bağlıdır. Öğrenci yetenekleri ve tercihler açısından, yükseköğretime geçiş sürecinde öğrencilerin yeteneklerine uygun tercihler yapıp yapmadıkları ile yerleştirildikleri programların bu yeteneklere uygun olup olmadığı önemli bir sorundur. Tekrarlanan başvurular sorununun sosyo-kültürel, ekonomik ve bireylerin kendisinden kaynaklanan nedenleri vardır. Bu nedenlerin ortaya çıkardığı sonuç, öncelikle nicelik sorununu yaratmıştır.

Yukarıda sıralanan sorunların da etkisiyle yükseköğretime giriş amacıyla düzenlenen sınavların uygulanmaya başlandığı ilk yıllardan itibaren her yıl aday sayısının arttığı görülmektedir. Tablo 1'deki veriler bu durumu açıkça göstermektedir.

Tablo 1. Yıllara göre üniversitelere başvuran ve yerleşen aday sayıları*

Yıllar	Toplam başvuran	Toplam yerleşen	Oran (%)
1980	466.963	41.574	8,9
1990	892.975	196.253	22,0
2000	1.407.920	414.647	29,5
2005	1.844.891	607.994	33,0
2010	1.587.866	763.516	48,1
2015	2.126.681	983.090	46,2
2017	2.265.844	825.397	36,4

* YÖK (2018-a)'den derlenmiştir.

Tablo 1'de de görüldüğü gibi, özellikle 2017 yılında üniversiteye girmek için başvuran yaklaşık 2.000.000 aday arasından yalnızca 825.397'sinin Açık öğretim dâhil yükseköğretime yerleştikleri düşünülürse, talebin azalmayacağı söylenebilir.

Yükseköğretime geçiş, 1970'li yıllara kadar merkezi bir sınav yerine, sınavsız öğrenci kaydı ya da her kurumun kendi sınavını yapması ile sağlanmıştır. Her kurumun kendi sınavını yapması ve ardından, önce birkaç yükseköğretim öğretim kurumunun ortaklaşa; 1974'de ise Öğrenci seçme ve yerleştirme merkezinin kurulmasıyla, merkezi bir sınavın yapılması ihtiyacı; yükseköğretimin konumu, arz-talep dengesizliği, yükseköğretime en yetenekliler ile bu kademedeki bir eğitimden geçmesi gerekenleri seçme, eğitimde fırsat eşitliğini sağlama gibi gerekçelerle açıklanabilir. Tüm bu gerekçe ve gerçekler, ülkemizde yükseköğretime geçişi hep gündemde tutmuş, yapılan sınavların sayısı ve niteliğinin değişmesi yanında yerleştirme işlemleri konusunda hep bir arayışa neden olmuştur. Ülkemiz açısından ele alındığında, yükseköğretime geçiş süreci ile ilgili olarak geçmişten günümüze birtakım uygulamalara gidilmekle birlikte, yukarıda belirtilen sorunu ortadan kaldırmak üzere arayışlara devam edilmektedir. Yükseköğretime geçiş sorunu hâlâ güncelliğini koruduğu için,

hem yapılan sınavlarla ilgili ve hem de yerleştirme işlemlerindeki gelişme ve uygulamaları analiz etme gereksinimi bu çalışmanın problemini oluşturmaktadır. Çalışma bu yönüyle yükseköğretime geçiş süreci ile ilgili olarak geçmişe bir ışık; gelecekte yapılacak çalışmalara esin kaynağı olması yönünden önemlidir.

Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye’de yükseköğretime geçiş süreci ile ilgili gelişmeler ile model ve uygulamaların analizini yapmaktır. Bu çerçevede, daha çok 1974 yılında ğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezinin kurulmasından günümüze kadar yükseköğretime geçiş süreci, aşağıdaki sorulara yönelik olarak ele alınmıştır:

- Yükseköğretime geçiş sürecinde uygulanan sınavlarla ilgili belli başlı gelişmeler nelerdir?
- Yükseköğretime geçiş sürecinde üniversitelerdeki fiziksel kapasitenin etkin kullanımı ile ilgili önerilen model ve uygulamalar nelerdir?
- Yükseköğretime geçiş sürecinde öğrencilerin ilgi, istek ve yeteneklerine göre eğitsel yönden önerilen model ve uygulamalar nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma, yükseköğretime geçiş süreci ile ilgili geçmişten günümüze olan gelişmeleri, model ve uygulamaları ortaya koymaya yönelik olduğu için betimsel niteliktedir. Eğitim alanındaki araştırmalarda en yaygın betimsel yöntem, tarama çalışmalarıdır. Bu alışmalar, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımı olup, araştırmaya konu olan olay ya da durumlar kendi koşulları içinde olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Büyüköztürk vd., 2015) ; Karasar, 2008). Ayrıca, var olan bir durum, nitel araştırma deseninde yer alan doküman incelemesi yoluyla da yapılmaktadır. Dokümanlar, bu yüzden nitel araştırmalar için önemli bilgi kaynaklarıdır (Yıldırım ve şimşek, 2016). Yükseköğretime geçiş süreci de tüm gelişme ve uygulamalarıyla var olan bir durumu dokümanlar yoluyla incelemeye dayalı olduğu için, nitel araştırma desenine uymaktadır.

Verilerin toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplamak üzere, yazılı-basılı ve elektronik kaynaklar incelenerek yükseköğretime geçiş ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Bu inceleme daha çok, yükseköğretime geçiş süreci ile ilgili uygulamaların SYM’nin kurulmasıyla kurumsal hale geldiği 1970’li

yıllardan günümüze şeklinde yapılmıştır. İncelenen dokümanlardan (yükseköğretim istatistikleri, araştırma raporları, makaleler, kitaplar) elde edilen bilgiler, yükseköğretime geçişte seçme sınavlarındaki değişimler, önerilen çeşitli model ve uygulamalar ile günümüzde gelinen noktalar dikkate alınarak analiz edilmiştir.

BULGULAR

Çalışmadan elde edilen bulgular, alt amaçları oluşturan sorulara göre sırasıyla verilmiştir.

1. Yükseköğretime geçiş sürecinde uygulanan sınavlarla ilgili belli başlı gelişmeleri içeren bulgular

Yükseköğretime geçiş sürecinde uygulanan sınavlarla ilgili gelişmeleri iki boyutta ele almak mümkündür. İlki, sınavların yapılma biçimi; ikinci ise sınavlardan elde edilen puanlara göre yerleştirme işlemleridir.

Yükseköğretim kurumlarına öğrenci seçimi, 1960'a kadar Milli Eğitim Bakanlığınca gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet öncesi dönemde lise son sınıflar için yapılan Bakalorya sınavları değişik ad ve farklı uygulamalarla bu dönemde de yapılmıştır. Ancak, çoğu yükseköğretim kurumları öğrencilerini sınavsız kabul ettiği için Milli Eğitim Bakanlığınca yapılan Bakalorya sonuçları 1960'a kadar, bu sınavı başaran öğrencilerin yükseköğretime geçişinde kullanılmıştır. Yükseköğretim kurumlarına başvuran öğrencilerin sayısının bu kurumların kontenjanlarının altında olduğu ilk yıllarda fakülte ya da üniversiteler seçme sınavı yapmadıkları için, öğrenciler istedikleri herhangi bir yükseköğretim kurumuna girebilmekteydiler.

Sınavsız öğrenci alan kurumlar, başvuru sayısının kontenjanı aştığı durumlarda değişik ölçütleri dikkate almışlardır. Bu ölçütlerle ilgili olarak, bir kısmı öğrencilerin başvuru sırasını; bir kısmı verdikleri eğitimin niteliğine uygun lise mezunlarını seçmeyi; bir kısmı ise lise bitirme derecelerini temel almışlardır. (ÖSYM, 1997; ÖSYM, 2018-a). Özetle, kimlerin yükseköğretim kurumlarına kabul edileceğini, başlangıçta Milli Eğitim Bakanlığı liseler bünyesinde yaptığı sınavlarla belirlerken, zamanla yükseköğretim kurumları öğrenci seçme işleminde daha aktif rol oynamaya başlamışlardır.

Lise mezunlarının sayıca artması buna karşın yükseköğretim kurumlarının kontenjanlarındaki kısmi artışlara rağmen yine de ihtiyacı karşılayamaması sonucu, pek çok yükseköğretim kurumu, öğrencilerini sınavla almaya başlamıştır. Başlangıçta, seçme amacını taşıyan sınavlarda çoğunlukla yazılı ya da sözlü olarak yapılan kompozisyon türü sınavların uygulanması ve değerlendirilmesi, yükseköğretim kurumlarına başvuranların az olduğu yıllarda fazla sorun yaratmamıştır. Ancak, aday sayısındaki artış, bunların sınav kâğıtlarını belirli bir sürede inceleme ve değerlendirmeyi de güçleştirmiştir. Bu özelliklerinden dolayı yazılı ya da sözlü –çoğunlukla yazılı- olarak uygulanan kompozisyon türündeki sınavların yetersiz kalması sonucunda yükseköğretim kurumları daha objektif

seçme yöntemleri arayışına girmişler ve sonuçta objektif testleri kullanmaya başlamışlardır. Yükseköğretim kurumlarına öğrenci seçimi ile ilgili olarak objektif testler kullanılmakla birlikte, yükseköğretim kurumlarının hem öğrenci seçimini koordine etmek ve hem de objektif testleri kullanma yönündeki bağımsız uygulamalarından dolayı yükseköğretim programlarına eşit ölçütlerle girebilme hedefine ulaşılamamıştır.

Yukarıda sıralanan sorunları çözmek amacıyla yükseköğretime girişte yeni bir düzenleme yapılması ihtiyacı ortaya çıkmış ve merkezî sisteme geçme uygulaması benimsenmiştir. Bu sistemde: başvuruların üniversitenin kayıt merkezine yapılması, adayların hangi fakültenin hangi bölümünü tercih ettiklerini belirtmeleri, objektif test tekniği ile tek bir sınav yapılması, sınavdan alınan puanlar ile tercihlerin birlikte değerlendirilip yerleştirme işlemlerinin üniversite bünyesinde merkezî olarak gerçekleştirilmesi gibi esaslara yer verilmiş ve bu çerçevede 1962-1963 ve 1963-1964 öğretim yıllarındaki uygulamalardan önemli başarılar elde edilmiştir. (Dökmen,1992).

Özellikle Ankara Üniversitesi'nce gerçekleştirilen yukarıdaki uygulama, yükseköğretime geçişte ikinci aşamayı oluşturan “ tüm üniversitelerin bir araya geldiği tek bir seçme sisteminin” temellerini atmıştır. Bu uygulamanın bir özelliği, diğer üniversitelere de açık tutulması idi. Üniversite bünyesinde gerçekleştirilen uygulamanın başarılı sonuçlar vermesi üzerine aynı sistemin diğer üniversitelerde de uygulanması benimsenmiş ve 5 Şubat 1964 tarihinde “Üniversitelerarası Kayıt ve Giriş İmtihanı Yönetmeliği” yayımlanmıştır (Mihçioğlu,1974). Bu yüzden, yükseköğretim kurumlarına merkezî sistemle öğrenci alımının başladığı 1964 yılı, yükseköğretime öğrenci seçme ve yerleştirme işlemlerinin dönüm noktası olarak kabul edilebilir.

1964-1974 yılları arasında uygulanan merkezî sistem, günün şartlarında üniversitelere giriş sorununa etkili bir çözüm olmuş, fakat gerçek anlamda merkezilik özelliği taşımadığı için söz konusu yıllar arasındaki uygulamaları “kısmi merkezî” sınav olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. 1964-1974 yılları arasındaki merkezî sistemle öğrenci seçimine yönelik uygulamalarda başvurular değişik yıllarda değişik üniversitelere yapılmış; tercihler sınavdan sonra oluşturulmuş ya da alınan puana göre birden fazla yükseköğretim kurumuna ön kayıt yaptırılarak yerleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir (Dökmen,1992). Kısacası söz konusu yıllar arasındaki sınav sisteminde seçme işlemi merkezî yapılmış, ancak yerleştirme merkezî olmamıştır.

Gerek lise ve dengi okullardan mezun olanların ve gerekse yükseköğretime başvuranların sayısındaki hızlı artışın üniversitelerde işlemlerin artmasına neden olması ve sınav hizmetlerinin belli bir merkezde konunun uzmanları tarafından yürütülmemesinin yarattığı sorunlar, yükseköğretim kurumlarına öğrenci seçme ve yerleştirme işlemlerinin tek merkezden yürütülmesini zorunlu hale getirmiştir.

Yukarıdaki gerekçeler ile yılların birikimi sonucu, yükseköğretim kurumlarına öğrenci seçme ve yerleştirme işlemlerini yürütmek üzere bir merkez kurulması çalışmalarına başlanmıştır. 18 Ocak 1974'te alınan karar gereğince hazırlanan ÜSYM Yönetmeliğinin 19 Kasım 1974 tarih ve 15067 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmasıyla ÜSYM resmen kurulmuştur. 1981 yılına kadar ÜSYM adıyla çalışmalarını sürdüren bu kurum, bu yılda yürürlüğe giren Yükseköğretim Kanunu ile ÖSYM (Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi) adını almıştır.

Üniversitelerarası giriş sınavı 1975'ten itibaren ÜSYM / ÖSYM tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu merkez tarafından gerçekleştirilen sınavlar günümüze kadar üç farklı ad ve şekilde uygulanmıştır. 1975-1980 yılları arasında ÜSS (Üniversitelerarası Seçme Sınavı) adıyla tek aşamalı olarak yapılan giriş sınavlarında, Genel Yetenek, Matematik ve Fen Bilimleri, Türk Dili ve Edebiyatı ile Sosyal Bilimler, Yabancı Dil olmak üzere dört test uygulanmıştır. Adaylar, tercihlerine, sınavdan aldıkları puanlarına ve yükseköğretim kurumlarının kontenjanlarına göre yükseköğretim programlarına yerleştirilmişlerdir. Özel yeteneklere dayalı yükseköğretim kurumları ise halen günümüzde de devam ettiği şekliyle ÜSS'ye ek olarak, özel yetenek sınavlarıyla öğrenci almışlardır.

1981'de yükseköğretime öğrenci seçimi, ÜSYS (Üniversitelerarası Seçme ve Yerleştirme Sınavı) adıyla iki aşamalı hale getirilip, birinci basamağına ÜSS (Üniversitelerarası Seçme Sınavı) ; ikinci basamağına ise ÜYS (Üniversitelerarası Yerleştirme Sınavı) adı verilmiştir. 1981 yılında ÜSYM'nin ÖSYM adıyla Yükseköğretim Kurulu'na bağlanmasıyla birlikte, 1982'den itibaren ÖSYS (Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı) adını alan sınavın birinci basamağı ÖSS (Öğrenci Seçme Sınavı) ; ikinci basamağı ise ÖYS (Öğrenci Yerleştirme Sınavı) olmuştur. Birinci basamağın amacı, ikinci basamak sınavına girebilecekleri belirlemek; ikinci basamağın amacı ise, sınav sonuçlarına göre öğrencileri yükseköğretim programlarına seçmek ve yerleştirmektir (ÖSYM, 1986; Eşme, 2014). Özetle, 1981-1986 yılları arasındaki iki aşamalı sınav sisteminin birinci basamağında belirli bir puanı alanlar ikinci basamağa alınmışlar; ikinci basamakta elde ettikleri puan ve tercihlerine göre yükseköğretim programlarına yerleştirilmişlerdir. Bu nedenle, sınavın ilk basamağı “seçme” ; ikinci basamağı ise “seçme ve yerleştirme” amacını taşıyordu.

1987 yılından başlayarak ÖSS ve ÖYS iki ayrı sınav haline getirilmiştir. (ÖSYM,1997; Eşme,2014). Yukarıda belirtildiği gibi, birinci basamağı oluşturan ÖSS sonucunda bir yükseköğretim programına yerleştirme söz konusu değilken 1987'deki bu değişiklikle ÖSS sonuçları yalnızca seçme amacıyla değil, aynı zamanda bir kısım yükseköğretim programlarına yerleştirme amacıyla da kullanılmıştır. Bu nedenle, ÖSS'de Türkçe, Matematik, Fen, Sosyal Bilimler alanlarındaki temel kavramlara dayalı anlama ve yorumlama yetenekleri; ÖYS'de ise bilgi ölçülmüştür. ÖYS ile ilgili olarak 1987'de yapılan en önemli değişiklik, bu sınavın farklı yükseköğretim programlarına göre yeniden düzenlenmesidir. ÖYS'ye giren bir adayın tercih listesinde bulunan yükseköğretim

programları hangi grupta bulunuyorsa, sadece o grup için gerekli olan testleri cevaplama gerekmekte ve böylelikle, yerleştirmede kullanılacak ağırlıklı puanlar da söz konusu tercihlerle ilgili olmaktadır.

ÖSYS'ye başvuran öğrencilerin testlere verdikleri cevaplara göre puanlarının hesaplanmasında önemli bir katkı da Ortaöğretim Başarı puanıyla sağlanmıştır. Ancak Ortaöğretim Başarı puanı uygulaması 1982 yılından itibaren başlamıştır. Sonuçta elde edilen herhangi bir adaya ait Ortaöğretim başarı puanı belli bir katsayı ile çarpıldıktan sonra yerleştirilme durumuna göre ÖSS veya ÖYS puanlarına eklenmiştir. Ayrıca bir mesleğe yönelik program uygulayan ortaöğretim kurumlarından mezun olup alanında bir yükseköğretim programını tercih edenlerin ortaöğretim başarı puanları ek bir katsayı ile çarpılarak ilgili programlara yerleştirilmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

1999'dan itibaren uygulanmaya başlanan düzenlemeyle ÖYS kaldırılmış ve üniversiteye girişte yetenek ağırlıklı ÖSS esas alınmıştır. Ortaöğretim başarı puanının etkisi yüzde 10'dan 20'ye çıkarılmış ve adayların ortaöğretimdeki alanlarına uygun yükseköğretim programlarına yönelmeleri için farklı katsayı uygulaması getirilmiştir (Eşme, 2014). Yapılan bu değişiklik, üç noktada özetlenebilir: İlki, sınavın ÖSS adıyla tek basamaklı hale getirilip adayların yükseköğretim için gerekli potansiyele sahip olup olmadıklarına ilişkin soruların yöneltmesidir. İkincisi, Ortaöğretim başarı puanına ek olarak hesaplanacak Ağırlıklı ortaöğretim başarı puanının(AOBP) kullanılmasıdır. Bu uygulamada, herhangi bir aday için hesaplanmış ortaöğretim başarı puanı ortaöğretim kurumlarının ilgili yıldaki ÖSS puan ortalamalarına göre ağırlıklandırılmıştır. Üçüncüsü ise, yerleştirmede kullanılacak Y-ÖSS puanları hesaplanırken, AOBP'nin çarpılacağı katsayıların belirlenmesidir. Ayrıca, meslek lisesi mezunlarına ek puan uygulaması da sürmüştür.

2006 yılından itibaren ÖSS adıyla tek basamaklı sınav uygulamasına devam edilmiş, fakat soruların bir bölümü önceki yıllarda olduğu gibi ÖSS tipinde; bir kısmı ise tüm lise müfredatı dikkate alınarak hazırlanmıştır(ÖSYM, 2018).

2010 yılından itibaren iki aşamalı yeni bir sınav sistemine geçilmiştir. Birinci aşamayı oluşturan Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS)'nda adayların yükseköğretim için yeterliliği; Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS) adıyla gerçekleştirilen ikinci aşama sınavda ise, ders düzeyindeki bilgi ve yetenekleri ölçülmeye çalışılmış ve açık öğretim dışındaki örgün lisans programlarına yerleştirmede esas alınacak puanlar belirlenmiştir.

ÖSYM adıyla uzun bir süre çoğunlukla yükseköğretime öğrenci seçme ve yerleştirme misyonunu yerine getiren kurum, zaman içinde sınav portföyünün genişlemesiyle kamu ve özel sektörün seçme sınavlarını da organize ettiği için 3 Mart 2011 tarihinde yine aynı kısaltmayla (ÖSYM) fakat “*Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi*” adıyla anılmaya başlanmıştır.

Dünyada yükseköğretime geçiş ile ilgili farklı uygulamalar bulunmaktadır. Ülkemizde de üniversiteye giriş sisteminde tarihsel süreç içinde değişiklikler ile sistem geliştirilmiş ve 2017 yılında üniversiteye giriş sistemine son şekil verilmiştir. (ÖSYM, 2018-a). Bu çerçevede, 2018 yılında yapılacak sınavın adı “Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS)” olarak belirlenmiştir.

Tek aşamalı, fakat farklı oturumlardan (TYT, AYT, YDT) oluşacak YKS’de muhakeme, mantıklı düşünme odaklı sözel ve sayısal bilgi ve beceriler ile yabancı dil becerisi ölçülecektir. YKS’nin 1. Oturumu olan Temel Yeterlilik Testi (TYT), tüm adaylar için zorunlu olup, 2.oturum olan Alan Yeterlilik Testleri (AYT) ve 3.oturum olan Yabancı Dil Testi (YDT) isteğe bağlıdır. Ancak, AYT ve YDT’den herhangi birine ya da ikisine girmek isteyen bir adayın, 1.oturumu oluşturan TYT’ye girmesi gerekmektedir. TYT’de Türkçe, Sosyal Bilimler, Temel Matematik ve Fen Bilimleri alanları ile ilgili sorular yer alacaktır. AYT’de Türk Dili ve Edebiyatı- Sosyal Bilimler-1, Sosyal Bilimler-2, Fen Bilimleri soruları yer alacaktır. Hangi puan türü ile yerleşirse yerleşsin, TYT’nin yerleştirme puanına katkısı %40; AYT/YDT’nin ise %60 olarak belirlenmiştir (ÖSYM, 2018-b; YÖK, 2018).

Yükseköğretime öğrenci seçme işlemiyle ilgili olarak, yapılan sınavların süreç ve faktörlerinde değişme olsa da, bu dönemde yerleştirme açısından fazla bir değişiklik olmamış; ÖSYM tarafından merkezi yerleştirme işlemleri geliştirilerek devam etmiştir.

Yükseköğretim kurumlarına öğrenci seçimi, merkezi yerleştirmenin dışında, başlangıcı 1975 yılına dayanan Özel Yetenek sınavları ile de yapılmaktadır. Bu sınavlar, beden eğitimi, resim, müzik gibi alanlarda özel yeteneği olanları belirleyip yükseköğretim kurumlarına seçme amacını taşımaktadır.

Yükseköğretime öğrenci seçimi ile ilgili olarak, yukarıdakilerin dışında büyük bölümü 1980’li yıllara dayanan uygulamalar da bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı, yükseköğretim programlarında Lise ve dengi okul birincilerine özel kontenjan ayrılması; bilim, sanat ve sporda üstün başarı gösterenlere avantaj sağlanmasıdır.

2. Yükseköğretime geçiş sürecinde üniversitelerdeki fiziksel kapasitenin etkin kullanımı ile ilgili önerilen model ve uygulamaları içeren bulgular

Üniversitelerdeki fiziksel kapasitenin etkin kullanımı ile ilgili model ve uygulamaların temel dayanağı, yükseköğretim kurumlarının eğitim-öğretim faaliyetlerini yerine getirirken sahip oldukları bina, derslik, öğretim elemanı sayısıdır. Bu kapasitenin etkin kullanılması, bir yandan yükseköğretime girişte kontenjanları daha da genişletip ülkemizin öncelikle ihtiyaç duyduğu alanlardaki insan gücü açığını kapatmaya; diğer yandan da fiziki mekânların atıl kalmaması ile öğretim elemanı sayısını değerlendirme açısından önemlidir.

Yukarıda temel dayanağı ile hangi özelliklere bağlı olarak yapılandırılması gerektiği belirtilen yükseköğretim kurumlarının fiziki kapasitesini etkin kullanma ile ilgili model ve uygulamalar aşağıdaki gibi kurgulanabilir:

Önerilen model ve uygulanma biçimi, başlıca iki boyuttan oluşmaktadır. *İlk boyut*, yükseköğretim kurumlarımızın fiziki kapasiteleri ile öğretim elemanı sayılarının artırılmasıdır. Bu uygulamada, mevcut fiziki kapasiteye ek olarak yaratılacak kapasiteden yararlanacak öğrenci sayısı belirlenir. Bunu yaparken, mevcut kapasiteden yararlanan öğrenci sayısı göz önünde bulundurulabilir. Belirlenen öğrenci sayısına göre ilgili yükseköğretim programı için gerekli olan derslik, laboratuvar vb. tesislerin, bir planlama dâhilinde, sayısı belirlenir. Bunu yaparken, yine mevcut kapasite göz önünde bulundurulup kaç öğrenciye bir derslik ya da laboratuvar düştüğüne bakılabilir. Öğretim elemanı sayısının artırılması için öğrenci sayısı ve fiziki tesislerin durumuna göre bir ihtiyaç belirlenebilir.

Ülkemizdeki yükseköğretim kurumlarının yapısı açısından böyle bir model rahatlıkla uygulanabilir. Uygulandığı durumda, daha önce de belirtildiği gibi 2017 yılında sınava başvuranlardan % 36,4'ünün bir yükseköğretim kurumuna yerleştiği dikkate alındığında, bu oran yaratılacak kapasite ile birlikte daha da artacaktır. İleri sürülen modelin uygulanabilirliği ile ilgili bir başka gerekçe, ülkemizdeki mevcut üniversite sayısıdır. Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) verilerine göre 2018 yılı itibarıyla bu sayı 206 olup, bunlardan pek çoğu kampüs sistemine göre geniş bir mekânda hizmet vermektedirler. Bu mekânlarda bina, tesis vb. fiziki kapasitenin genişletilmesi oldukça kolaydır. Fiziksel açıdan ek kapasite yaratmak yükseköğretim kurumlarına maddi bir yük getirebilir. Ancak, nitelikten ödün vermemek koşuluyla, bu yük daha fazla sayıda bireye yükseköğretim yaptırma gibi bir hedef karşısında fazla önemsenmemelidir.

Yükseköğretim kurumlarının fiziki kapasitelerini etkin kullanma amacıyla getirilen modelin *ikinci boyutu*, üniversitemizimizin akademik takvimi ile ilgilidir. Bilindiği üzere, ülkemizde her tür öğretim kademesinde olduğu gibi yükseköğretimde de bir öğretim yılı iki yarıyıldan oluşmaktadır. Her yarıyılın ortalama 14 hafta olarak belirlendiği düşünülürse, eğitim-öğretime yılda 28 hafta ayrıldığı görülmektedir. Bir yıl 52 haftadan oluştuğuna göre, yükseköğretim kurumlarımız yılın 24 haftasını eğitim-öğretime ayıramamaktadırlar. Daha fazla sayıda öğrenciye eğitim-öğretim vermek amacıyla getirilen modelin temel dayanak noktası buradadır. Bu amaçla uygulanabilecek model, ÖSYM tarafından yükseköğretim kurumlarına yılda iki kez yerleştirme yapılmasıdır. Bu model aşağıdaki gibi uygulanabilir:

Yükseköğretim kurumlarının akademik takvimlerinde, yaz sömestrelere de olacak şekilde, düzenlemeler yapılabilir.

ÖSYM tarafından yılda bir kez öğrenci seçme sınavı yapılır.

Yerleştirme, bu sınavdan alınacak puanlar ve yükseköğretim kurumlarının kontenjanlarına göre yine ÖSYM tarafından yapılır.

İçinde buldukları koşullara göre yaz sömestrelere devam etmeleri gereken öğrenciler de düşünülerek, yükseköğretim programlarına iki kez yerleştirme yapılabilir.

Modelin bu ikinci boyutunun uygulanabilmesi, birinci boyutta verilen özelliklerin gerçekleştirilmiş olmasına bağlıdır. Bu yönüyle, modelin birinci boyutunda söz konusu olan fiziki kapasitenin artırılması yanında öğretim elemanlarının sayıca yeterli olması gerekmektedir. Bu ikinci boyut da yükseköğretim sistemimizde rahatlıkla uygulanabilir. Zira, yükseköğretimden geçme isteğini mevcut akademik takvim veya içinde buldukları koşulların engellediği kimselere yaz sömestresiyle bu fırsat verilmiş olacaktır. Öte yandan, öğretim elemanlarına yoğun bir yük getireceği düşünülse de, öğretim elemanı sayısının yeterli hale getirilmesi ve çalışma koşullarındaki düzenlemelerle, bu yük önemli oranda azalacaktır. Ancak, fiziki kapasitenin ve öğretim elemanı sayısının artırılmasının kısa sürede mümkün olamayacağı düşünülürse, bu modelin, mevcut yapısı yönünden fiziki kapasiteleri elverişli ve öğretim elemanı sayısı fazla olan yükseköğretim kurumlarında uygulanmaya başlaması düşünülebilir.

İki boyutlu olan yukarıdaki modelin dışında, 1992 yılından itibaren başlatılan bir uygulama ile ikinci öğretim adı altında yükseköğretime daha fazla öğrenci alımı yapılmaya çalışılmıştır. Ancak, böyle bir uygulama akşam saatlerinde yapılacağı için isteğe bağlı olduğu ve alt yapısı uygun olduğu halde bir kısım yükseköğretim kurumu tarafından benimsenmediği için yükseköğretim önündeki yığılmaya çözüm olamamıştır. Bu uygulamanın yapıldığı üniversitelerde ise, özellikle son yıllarda, gece geç saatlere kadar süren eğitim-öğretim ve ikinci öğretimle oluşan arz fazlalığı gibi gerekçelerle bu uygulamaya talep azalmıştır.

3. Yükseköğretime geçiş sürecinde öğrencilerin ilgi, istek ve yeteneklerine göre eğitsel yönden önerilen model ve uygulamaları içeren bulgular

Yükseköğretime geçiş sürecinde öğrencilerin ilgi, istek ve yeteneklerine göre eğitsel yönden önerilen model ve uygulamalar şu boyutlardan oluşmaktadır: Seçme sınavlarının yapılma biçimi, etkin bir yönlendirme, ortaöğretimde çok amaçlı programlar yoluyla yükseköğretime geçiş.

Seçme sınavlarının yapılma biçimi ile ilgili model, *merkezi bir sınavla öğrencilerin gidebilecekleri yükseköğretim programları belirlendikten sonra, aynı adı taşıyan kurumlarca yapılacak esas giriş sınavlarıdır*. Yükseköğretime girişte yaşanan sorunlardan biri ve belki de

en önemlisi, adayların yükseköğretim programlarıyla ilgili tercihlerini yaparken, yükseköğretim programlarının gerektirdiği özelliklerin kendilerine uygun olup olmadığını düşünmeden çevresel değerler ve ekonomik faktörlerin etkisiyle hareket etmeleridir. Öte yandan, yükseköğretime giriş amacıyla uygulanan mevcut öğrenci seçme ve yerleştirme sınavı, bu sınava katılan adaylara yöneltilen ve çoğunlukla ortaöğretime dayalı olgusal bilgileri ölçen sorulardan oluştuğu için bu sorulardan belli bir miktarını doğru cevaplandırın adaylar, aldıkları puanlar yeterli ise tercihleri arasından bir yükseköğretim programına yerleştirilmektedirler. Ancak, yerleştirildikleri yükseköğretim programlarının sahip oldukları niteliklere uygun olup olmadığı konusunda belirsizlikler vardır.

Yükseköğretime geçiş sürecini hem yükseköğretim programları ve hem de öğrenciler açısından daha etkili kılmak amacıyla, seçme işleminde yalnızca merkezi sınav sisteminin sonuçlarını kullanmanın yeterli olup olmadığı eğitim çevrelerinde sıkça tartışılmaktadır. Bu nedenle, önerilen model aşağıdaki gibi uygulanabilir:

- Adayların, merkezi sistemle yapılacak seçme sınavının sonucunda en fazla başarı sağladıkları sorulara göre hangi yükseköğretim programlarına gidebilecekleri belirlenebilir. Daha sonra gidebilecekleri yükseköğretim kurumlarıyla ilgili tercihler yapmaları istenebilir.
- Belirlenen alanlarda aynı adı taşıyan yükseköğretim kurumları tarafından oluşturulan komisyon, standardı sağlamak için ÖSYM ile işbirliğine gidip ilgili alanın temellerine dayalı testler oluşturabilir ve esas giriş sınavları için kullanılacak bu testler aynı adı taşıyan yükseköğretim kurumlarınca uygulanabileceği gibi, yerleşim yerlerinin durumuna göre bunlardan birkaçında toplu olarak da uygulanabilir.
- Merkezi sınav sonucunda belirlenen öğrencilerin gidebilecekleri programlar benzer nitelikleri gerektiren fakat farklı adlar taşıdığı için, esas giriş sınavları farklı tarihlerde yapılabilir. Örneğin Hukuk ve felsefe, farklı iki alan olmakla birlikte benzer nitelikleri gerektirmektedirler.
- Aynı adı taşıyan yükseköğretim kurumlarının yerleştirilme puanları birbirlerinden farklı olduğuna göre, adayların esas giriş sınavlarından aldıkları puan ve tercihleri göz önüne alınarak yerleştirme yapılabilir.

Başta öğretmenlik olmak üzere, psikolojik danışma ve rehberlik, psikoloji, halkla ilişkiler gibi sosyal bilimlerin uygulamalı dallarında öğrencilerin başarılı olmaları, bunların gereklerini yerine getirebilecek özelliklere sahip olup olmadıklarıyla doğru orantılıdır. Bu nedenle ülkemizde uygulanan öğrenci seçme ve yerleştirme sınav sisteminin, yukarıdaki alanlara uygun adayları seçme konusunda

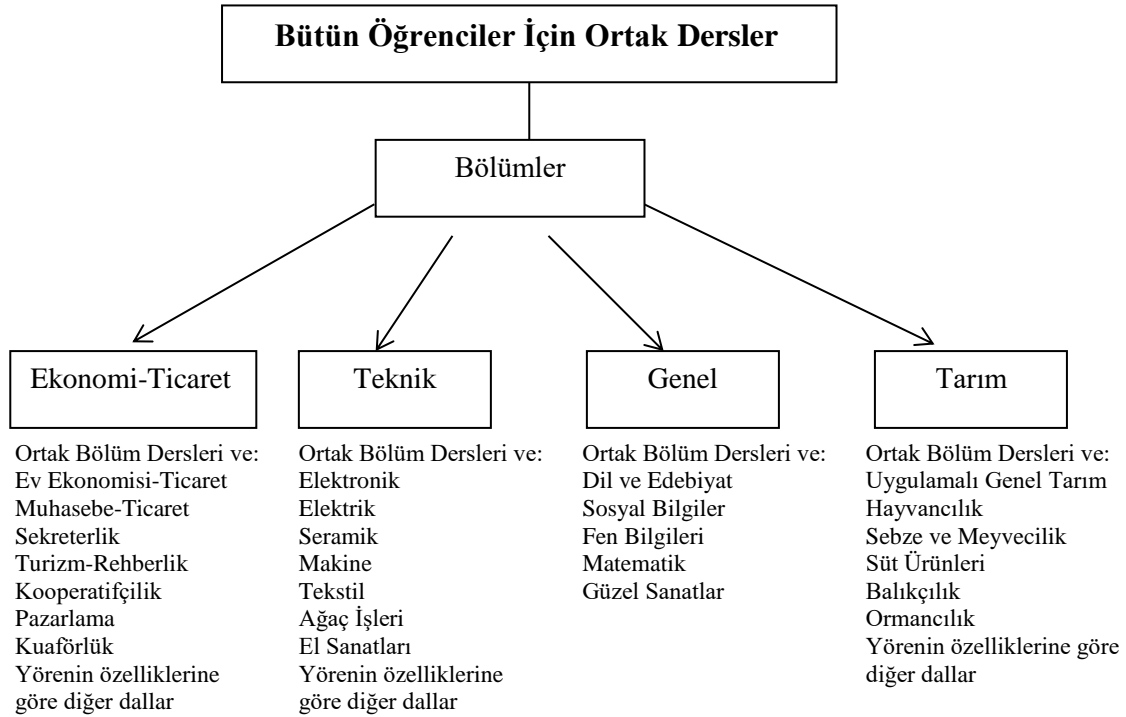
fazla etkili olmadığını; sorulardan belli bir kısmını doğru cevaplayan adayların, eğer tercih listesinde göstermişlerse ilgili yükseköğretim programlarına doğrudan yerleştirilmesi yoluna gidilmektedir.

Yukarıdaki model kısmen ülkemizde özel yetenek gerektiren yükseköğretim programları (resim, müzik gibi) için uygulanmaktadır. Buna göre, modelin genişletilerek uygulanabileceği söylenebilir.

Etkin bir yönlendirme ile ilgili model, *ilköğretimle başlayan rehberlik yoluyla öğrencilerin gidebilecekleri yükseköğretim programlarının belirlenmesine dayalıdır*. Eğitim sistemimizde özellikle örgün eğitim kademelerinden ilk ve ortaöğretimin yönlendirme konusundaki eksiklikleri, yükseköğretime girişte yaşanan sorunlardan çoğunun gerekçesi olarak kabul edilebilir. Zira, bu yönlendirmenin yapılamaması, normalde yükseköğretime geçmeyip ara kademe insan gücünü oluşturacak kesimin de yükseköğretime hedeflemesiyle aday sayısında büyük bir artışı doğurmuş; yükseköğretime öğrenci seçme ve yerleştirme sınavına katılan adayların bilinçsizce tercih yapmasını ve böylelikle yetenek-tercih çelişkisini ortaya çıkarmış ve bunun sonucu olarak başta tercih hatası olmak üzere diğer faktörlerin de etkisiyle başvuruların tekrarlanması sorununa yol açmıştır. Bu nedenle önerilen model aşağıdaki gibi uygulanabilir:

- İlköğretimde yapılacak çalışmalarda bireylerin ilgi ve yeteneklerinin farkına varmasını ve bu yolla okuldaki başarısının gelecekte seçeceği meslekle ilişkisini görmeyi sağlayacak etkinliklere yer verilebilir.
- İlköğretimin özellikle 6,7 ve 8. sınıfı ilgi, yetenek ve meslek değerlerinin daha çok farkına varıldığı sınıf olduğu için, rehberlik gözlem ve izlemeye dayalı olarak daha çok bu sınıflarda başlatılır ve okullar öğrencilerin doğru tercihler yapabilmesi için karar verme yöntemleri hakkında onları bilinçlendirme çalışmalarına yönelebilir.
- Seçimlik derslere yer verilerek, öğrencilerin özel yeteneklerini keşfetme ve geliştirmeye çalışılabilir.
- İlköğretim okulları yapacağı etkinliklerle, ortaöğretime gideceklerin alan seçimine de yardımcı olabilir.
- Ortaöğretim kademesinde, bireylerin öğrenim görecekları okul türünün programları içinde yöneldikleri alanda zorunlu temel derslerin yanında seçimlik derslere de yer verilmek suretiyle ilgi ve yeteneklerinin daha fazla yoğunlaştığı alt alanlar belirlenebilir. Bu alanlara göre ortaöğretim kurumları tarafından yapılacak rehberlikle yükseköğretime devam edecek olanlara, yükseköğretimde seçmeleri gereken alanların neler olabileceği önerilebilir.
- Yükseköğretime geçiş aşamasında ise, tercihlerin ortaöğretimde şekillenen alanlardan olması yönünde düzenlemeler yapıp, bu alanlara uygun bir yükseköğretim programına girme fırsatı verilmiş olacaktır.

Ortaöğretimde çok amaçlı programlar yoluyla yükseköğretime geçişi sağlayacak model, *lise çatısı altında uygulanan programları çeşitlendirmeye dayalıdır*. Tarihsel süreç içinde ortaöğretim yapılandırılmasına dönük çalışmalar yapılmasına rağmen, programlar yolu ile sistem bütünlüğü sağlanamamıştır. Programların çeşitlendirilmesi amacıyla, “Tek tip lise programına” geçilerek, kendi içinde Genel Kültür başta olmak üzere, Ekonomi-Ticaret, Teknik, Tarım ve Hayvancılık, şeklinde alt bölümler oluşturulacak; bu bölümler de kendi içinde dallara ayrılacaktır. Model, Şekil 1’de görülmektedir.

Şekil 1 . Ortaöğretimde çok amaçlı programların bölüm ve dalları

Ortaöğretimde yapılacak bu değişikliğin uygulamaya geçirilmesi durumunda, yükseköğretime geçişle ilgili alınması gereken önlemlerden ilki, öğrencilerin bitirdikleri alanların devamı niteliğindeki programlara gitmelerinin sağlanması; ikincisi ise yükseköğretime giriş amacıyla gerçekleştirilecek sınavın, ortaöğretimde alınan ortak dersler ve bölüm derslerine göre yapılandırılmasıdır.

Eğitim sistemimizde, şu an uygulamada olan “Çok Programlı Liseler” vardır. Bu liselerde, yükseköğretime; hem mesleğe hem yükseköğretime; hayata ve iş alanlarına hazırlayan programlar uygulanmaktadır (MEB,2018). Ancak, yukarıdaki modelde belirtilen alt bölümlere göre zorunlu ya da seçmeli ders çeşitliliği sağlanamamıştır.

TARTIŞMA SONUÇ ve ÖNERİLER

Yükseköğretime geçiş sürecinde uygulanan sınavlarla ilgili belli başlı gelişmelere yönelik olarak, Türkiye'nin hızla artan genç bir nüfusa sahip olması ve yükseköğretime olan talebin artmasıyla, öğrenci seçme işleminin sınav yoluyla yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu gerçek, yükseköğretime geçişin çeşitli açılardan ele alındığı çalışmalarda da vurgulanmıştır (Arslan,2004; Eşme,2014; TED,2010).

Üniversiteler, 1964 yılına kadar merkezi bir sınav yerine, sınavsız öğrenci kaydı ya da kendi sınavlarını yapmışlardır. Bu sonuç, yükseköğretime olan talebin fazla olmadığı ya da arz talep dengesinin önemli oranda bozulmadığı yılları içerdiğinden kabul edilebilir bir durumdur. 1964-1974 yılları arasında uygulanan merkezî sistem, günün şartlarında yükseköğretime geçiş için tam bir çözüm olamamıştır. Çünkü seçme işlemi merkezî yapılmış, ancak yerleştirme merkezî olmamıştır. Bunun nedeni, birkaç üniversitenin ortaklaşa gerçekleştirdiği merkezî sınavdan sonra yerleştirmede birbirinden bağımsız davranmalarıdır. 1974 yılında yükseköğretime başvuruların sayısındaki hızlı artışın üniversitelerde işlemlerin artmasına neden olması ve sınav hizmetlerinin belli bir merkezde konunun uzmanları tarafından yürütülmemesinin yarattığı sorunlar, yükseköğretim kurumlarına öğrenci seçme ve yerleştirme işlemlerinin tek bir merkezde yürütülmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle, o günkü adıyla ÜSYM (Üniversitelerarası Öğrenci Seçme ve Yerleştirme- daha sonra ÖSYM olmuştur) kurulmuş ve hem seçme hem de yerleştirme misyonunu üstlenmiştir. Bu merkezin seçme sınavları kimi yıllarda (1975-1980 ve 1999-2009) tek aşamalı; kimi yıllarda (1981-1998 ve 2010-2017) iki aşamalı yapılmıştır. 2018 yılıyla birlikte tek aşamalı fakat üç oturumlu bir sınav yapılması kararlaştırılmıştır. Bu tür farklı uygulamaların nedeni, kimi yıllarda ortaöğretim kademesindeki program değişikliklerine dayandırılabilmesi gibi, kimi zaman da anlık olarak değerlendirilebilir. Nitekim Eşme (2014) de bu gerçeği, *“yeteri kadar hazırlık yapılmadan sistemin sık sık değiştirilmesi üniversite adaylarını zor durumda bıraktığı gibi, tüm eğitim sistemine de zarar vermektedir”* şeklinde belirtmektedir. 1982 yılından itibaren, sınavdan alınacak puana katkı olması bakımından Ortaöğretim Başarı Puanı; daha sonra da yerleştirme işleminde kullanılmak üzere Ağırlıklandırılmış Ortaöğretim Başarı Puanı uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulama, ÖSYM başta olmak üzere kamu veya özel sektörde gerçekleştirilen araştırma raporlarında *“sınavdan elde edilecek puanlarda ortaöğretim düzeyinde gösterilen başarının da etkisi olmalıdır”* biçiminde değerlendirilmektedir (ÖSYM, 1986; TED,2010). Tüm bu sonuçlar bir bütün olarak ele alındığında, yükseköğretime geçiş aşamasında arz-talep dengesizliği ortadan kalkmadıkça ve her yıl artan başvurular karşısında, sınav uygulaması sürecektir.

Yükseköğretime geçiş sürecinde üniversitelerdeki fiziksel kapasitenin (bina, derslik, öğretim elemanı sayısı vb.) etkin kullanımı ile ilgili önerilen model ve uygulamaların olduğu ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, bir planlama dâhilinde fiziksel kapasitenin artırılması; ikincisi yaz sömestresi

oluşturup buraya da öğrenci yerleştirmedir. Bu uygulamalar bir yandan daha fazla sayıda öğrenciye yükseköğretim görme fırsatı vermesi diğer yandan da yükseköğretime giriş sorunlarından, sayısal sorunlar ve planlama eksikliği ile tekrarlanan başvurular sorununun çözümüne yardımcı olması yönünden oldukça önemlidir. Ayrıca 1992 yılından itibaren ikinci öğretim adı altında yükseköğretim programlarına daha fazla öğrenci alma yoluna gidilmiştir. Bu uygulama fiziksel kapasitenin etkin kullanımına belirli oranda çözüm olmuştur. Ancak, yanlış adımlar sorunu daha karmaşık hale getirebilir. Nitekim TED (2010)'in çalışmasında bu durum, “özellikle yeni açılan üniversitelerde öğretim elemanı yetersizliğine rağmen ikinci öğretimde kontenjan artırılması ve yeni ikinci öğretim programları açılması eğitimin kalitesi bakımından kaygı vericidir” şeklinde belirtilmektedir.

Yükseköğretime geçiş sürecinde öğrencilerin ilgi, istek ve yeteneklerine göre eğitsel yönden önerilen model ve uygulamalara yönelik olarak, üç farklı modelin uygulanabileceği ortaya çıkmıştır. *Merkezi sınava ek olarak yükseköğretim kurumlarınca yapılacak sınav uygulamasında*, merkezi sınavla öğrencilerin gidebilecekleri yükseköğretim programları belirlendikten sonra, aynı adı taşıyan kurumlarca yapılacak esas giriş sınavları olacaktır. Bu uygulama, adayların yerleştirildikleri yükseköğretim programlarının, sahip oldukları niteliklere uygun olup olmadığını belirli düzeyde ortaya koyacaktır. Böyle bir düzenlemenin Türk eğitim sistemi içinde uygulanabilir olması, başta ÖSYM olmak üzere ilgili yükseköğretim kurumlarına fazladan bir yük getirebilir. Ancak, yükseköğretime girişte karşılaşılan sorunlardan biri ve en önemlisinin sahip olunan niteliklere uygun tercihler yapılıp yapılmadığı olduğuna göre, dikkate alınabilecek bir model olduğu sonucu çıkarılabilir. Ayrıca, ÖSYM'nin kuruluş amacı ve yaptıkları faaliyetler açısından ele alındığında, belirli yükseköğretim programlarına yerleşmeyi gerektiren farklı özellikleri tayin etmek üzere bir yapılanma içerisine girmesi söz konusu değildir. Söz konusu olsaydı, farklı özellikleri gerektiren her bir yükseköğretim programı için ayrı ayrı merkezi bir sınav düzenlemek zorunda kalırdı. *Etkin bir yönlendirme ile ilgili model, ilköğretimle başlayan rehberlik yoluyla öğrencilerin gidebilecekleri yükseköğretim programlarının belirlenmesine dayalıdır.* Böyle bir modelin eğitim sistemimizde uygulanabilirliği belli noktalarda tartışmaya açıktır. Ancak, günümüzde ilk ve ortaöğretim kurumlarımızın yapısı böyle bir modeli uygulamaya aktarma konusunda sanıldığı kadar yetersiz değildir. Çünkü eğitimin alt yapısını oluşturan öğelerin doğru yer ve zamanlarda işe koşulması, böyle bir modelin uygulanmasını oldukça kolaylaştıracaktır. Bu yolla, yükseköğretime girişte karşılaşılan öğrenci yetenekleri ve tercihleri arasındaki çelişki ve tekrarlanan başvurular gibi sorunlar çözümlenebileceği gibi, öğretim kademeleri arasında oluşturulacak koordinasyonla etkili bir rehberlik yapılarak, daha da önemlisi, ortaöğretimde köklü değişiklikler yapılarak öğrencinin belli alanlara hazırlanmasıyla nitelikli bireylerin yetiştirilmesi mümkün olacaktır. *Ortaöğretimde çok amaçlı programlar yoluyla yükseköğretime geçişi sağlayacak modelin, lise çatısı altında uygulanan programları çeşitlendirmeye dayalı olduğu*, ortaya çıkmıştır. Yükseköğretime geçişi sağlamada ortaöğretimde uygulanan programların işlevsel olmayışı önemli bir faktördür. Bu nedenle,

ortaöğretim-yükseköğretim ilişkisini anlamlı hale getirebilmek için, ortaöğretimde çok amaçlı programları uygulayacak şekilde düzenlemeler yapılması önemlidir.

Yükseköğretime geçiş ile ilgili olarak yukarıda belirli sonuçları ile açıklanmaya çalışılan tüm model ve uygulamalar, ülkemizde özellikle yükseköğretim önündeki aşırı yığılmaya bir çözüm olarak getirilmiştir. Bu dört modelden ilk üçü, bugünkü eğitim sistemimizde küçük çaplı değişikliklerle; dördüncü model ise ortaöğretim programlarında köklü bir değişikliğin yapılarak çok amaçlı programları her yönüyle çeşitlendirmeyi gerektiren lise tipinin oluşturulmasıyla uygulamaya geçirilebilecektir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, yükseköğretime geçişte sınava başvuranların sayısının artması karşısında merkezi seçme ve yerleştirme uygulaması günün şartlarına göre geliştirilerek sürdürülmelidir. Seçme sınavlarını oluşturan aşamalar ya da oturumlarda, sayı ve yoklanacak beceriler yönünden sıkça değişikliğe gidilmemeli, evrensel uygulamalar da dikkate alınarak standartlar belirlenmelidir. Yükseköğretim kurumlarının fiziksel kapasitelerini (bina, derslik, öğretim elemanı sayısı vb) daha etkin kullanmak amacıyla bir plan dâhilinde fakat nitelikten ödün verilmeden öğrenci kontenjanları arttırılmalıdır. Öğrencilerin ilgi istek ve yeteneklerine uygun yükseköğretim programlarına yerleşmeleri için rehberlik hizmetleri daha etkin yapılmalı ve merkezi sınava ek olarak aynı kategorideki kurumların yapacağı sınav sonuçları da kullanılmalıdır. Ortaöğretimde çok amaçlı program uygulamaları, bölüm ve dallara göre sınırlandırılıp öğrencilerin bu bölümleri içeren yükseköğretim programlarına gitmeleri sağlanmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Education and the need of being educated were emerged with the existence of mankind and this need was satisfied in different forms. Whatever the level of civilisation is, it has maintained in every society. So, it is possible to talk about a process of education which changes the behaviours of mankind in every learning condition (Varış,1998). That's why, the improvement, the progress and competing with others of the society are parallel with the importance given to education. The established systems related with education are more important than the others as they base for the other systems. Civilized societies have settled down variable institutions to maintain their social life; the "school"s have been established to institutionalise education. The school term is mostly related to formal education and it consists of levels as primary, secondary and higher education. With population growth and especially the growth in higher education demands, it has been a major problem of society by going beyond many educational problems.

The beginning of the problems faced in higher education naturally makes the transition to higher education. For this reason, the basic dimensions depending on the problems to transition to higher

education are shaped according to primary and especially secondary education; on the other hand, the conditions talked above. These basic dimensions can be treated as numerical problems, lack of planning, the relationship between secondary and higher education, the student's abilities and choices, the repeated registrations.

Instead of a central exam, transition to higher education was run as a student registration without examination or each institution's making their own exam until 1970s. With establishment of the Center of Student Selection and Appointment in 1974, the need for a central exam can be explained with some reasons such as the location of higher education, demand and supply gap, choosing the most talented ones and the ones who need an education process, equality in opportunity in education. All these reasons and realities make transition to higher education popular in Turkey, and it always causes for a survey about appointment procedures with the number and quality of exams done.

Because of the problem of transition to higher education is still current, the need for analysing for the improvements and applications about both the exams done and in the process of appointment is the problem of this research.

Purpose

The main purpose of this research is to analyse improvements, models and practises about transition to higher education in Turkey. Within the frame of this main purpose, the following questions are tried to be answered;

- What are main improvements about the exams for transition to higher education?
- What are the suggested models and applications about the effective use of the universities' physical capacities in the process of transition to higher education?
- What are models and applications suggested in educational way according to the students' interest, wish, and ability in the process of transition to higher education?

Method

The model of research is descriptive to define the improvements, models, and applications about the transition process to higher education from past to present. The most common descriptive model is scanning studies. These studies aim to define a situation in the past or still existing as it is, and the situations and conditions which are topics of the research can be tried to define in its own conditions (Büyüköztürk et al.,2015 ; Karasar, 2008). In addition, an existing situation is also made through the examination of the document in the qualitative research design. The process of transition to higher education based on examining an existing situation with its whole improvements and applications is appropriate for this model.

Data collection and analysis

To collect data in this research, by being examined printed-pressed and electronic resources, the information about transition to higher education was obtained. The information obtained from documents examined (higher education statistics, research reports, essays, books etc.) were analysed by taking the changes in exams of transition to higher education exam suggested variable models, and applications, conditions in present time into consideration.

Findings

As related to the exams about transition to higher education, the institutions taking the students without exams at the beginning of the process started to do exams with increase in the number of registration. Between 1964 and 1974, selection was done as central but appointment couldn't be central. Since 1974, after the establishment of the Centre of Student Selection and Appointment, both selection and appointment were done as central. Selection exams were sometimes done on single stage but sometimes on two stages. In addition, apart from the central appointment, the students were admitted to higher education institutions with special talent exams, too.

In the process of transition to higher education, in the models and applications related to the effective use of universities' physical capacity, it was seen that there would be some arrangements in the number of building, classroom, lecturer.

In the process of transition to higher education, as a result of guidance and leading studies can't be done as quality ones according to students' interest, wish, and ability; there are some models and applications to solve problems such as repeated registrations, not being appointed to suitable programs. Additionally, it was found out that the radical changes in secondary education curricula might facilitate appointment to desired higher education programs.

Discussion and Conclusion

In terms of major improvements about the exams in transition to higher education, it was found that Turkey has a young population which increases dramatically, and the selection of students must be done with exams with increasing demand for higher education. There are different applications in the number of exams and appointment procedures according to the years. However, unless the disappearance of demand and supply gap in the process of transition to higher education, in the face of gradually increasing registration, the exam process and seeking will last. The effective use of physical capacity in universities will be helpful to solve the problems of transition to higher education such as numerical problems, repeated registration and lack of planning.

With the arrangements about the students' interest, wish, and ability in the process of transition to higher education, the contradiction between the students' ability and choices and some problems

like repeated registrations will be solved. Furthermore, by providing an effective guidance with the coordination between teaching levels, more importantly, the students' appointment to higher education programs is a requirement with multi-program applications in high schools by making major changes in secondary education level.

According to the results from the research, the practice of Central Selection and Appointment must be maintained by being developed according to present conditions in the face of the increased number of students registered to the exam. In the stages or sessions of selection exams, changes shouldn't be done frequently in terms of number and abilities examined, and standardization should be defined by taking the global practices into consideration. For the purpose of using the universities' physical capacities (the number of building, classroom, lecturer) effectively , the quota of students should be enhanced with a planning but without making concessions the quality. Guidance services should be done more efficiently for students' appointments to higher education programs according to their interest, wish and ability. In addition to central exams, the results of the exams done by the institutions in same category can be used as well. Multi-Program practices in secondary education level, can be limited according to departments and branches, and it should be possible for students' appointment to the higher education programs including these departments.

KAYNAKÇA

- Arslan, M. (2004). Eğitim Sistemimizin Kapanmayan Yararı-Yükseköğretime Geçiş. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (16), 37-51.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dökmen, Ü. (1992). *T.C. Yükseköğretim Kurulu Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (Kuruluşu, Gelişmesi, Çalışmaları)*. Ankara: ÖSYM Yayınları, No. 1992-5.
- Eşme, İ. (2014). Türkiye'de Yükseköğretime Geçiş Sistemi. *Yükseköğretim Dergisi*, 4(3),148-157.
- Karasar, N. (2008) *Bilimsel araştırma yöntemi (18.Baskı)*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- MEB (2018). *Çok Programlı Lise Yönergesi*.
http://mevzuat.meb.gov.tr/html/3052_0.html?utm_campaign=DonanimHaber&utm_medium=referral&utm_source=DonanimHaber (Erişim tarihi: 18.05.2018).
- Mihçioğlu, C. (1974) *Üniversiteye Girişin Yeniden Düzenlenmesi: Bugünkü Durum ve Öneriler*. Ankara: A.Ü. Basımevi.
- ÖSYM (1986). *Yükseköğretim Programlarına Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemindeki Değişiklikler*. Ankara: Meteksan Matbaası.
- ÖSYM (1997) *Yükseköğretim Kurumlarına Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi*. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- ÖSYM (2018). *Tarihsel Gelişme*. <http://www.osym.gov.tr/TR,8530/tarihsel-gelisme.html> (Erişim tarihi: 27.04.2018)

ÖSYM (2018-a). *Tarihçe*. <http://www.osym.gov.tr/TR,8789/hakkinda.html> (Erişim Tarihi: 03.05.2018)

ÖSYM (2018-b). *2018 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Kılavuzu*. <http://www.osym.gov.tr/TR,13683/2018-yuksekogretim-kurumlari-sinavi-yks-kilavuzu.html> (Erişim tarihi: 18.05.2018).

TED (2005). *Türkiye’de üniversiteye giriş sistemi araştırması- sonuç raporu*. <http://yzstrateji.com/dokumanlar/universiteye-giris-sistemi-arastirmasi.pdf/> Erişim tarihi:14.05.2018.

TED (2010). *Ortaöğretime ve yükseköğretime geçiş sistemi*. Ankara: TED Yayınları.

Varış, F. (1998). Temel kavramlar. F.Varış (Ed.) *Eğitim Bilimine Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.

Yıldırım, A. , Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (10.Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

YÖK (2018). *Yükseköğretim Kurumları Sınavı ile ilgili sıkça sorulan sorular (1 Mart 2018)*. <http://www.yok.gov.tr/web/guest/yks-sss-ve-cevaplari-ile-puan-turleri> (Erişim tarihi: 18.05.2018).

YÖK (2018-a). *Yıllara Göre Başvuran Yerleşen ÖSYS İstatistikleri*. <https://istatistik.yok.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 18.05.2018).